

Verbele derivate cu sufixul *-înare* (*-îinare*, *-anare*) și postverbalele lor.

Pentru **legână**, **lengână** (Viciu, *Gl.* 56, Sălagiu; Păcală, *Mon. Răș.* 129)¹; ir. *legără*; megl. *ligănari*; ar. *ligănare*, *legănare* vb. I-a) „schaukeln“, „wiegen“; refl. „hin- und herschwanken“; pentru postverbalul născut din acesta, *leagăn*, *leangăn* (Viciu, *Gl.* 56, Sălagiu; apoi pe Valea Someșului în satele în care se spune și *lengână*); ir. *legăr*; megl. *legăn* și ar. *leagân* „Schaukel“, „Wiege“; „in Gurten hängender Wagen, Berline“², precum și pentru derivatele acestora *legănător*, *legănătură*; *legănaș*, *legănuț*, *legănuș*, *legăior* s’au încercat mai multe etimologii, dar nici una nu ni se pare mulțămitoare.

Rösler, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen*, Wien, 1863, p. 13, pornind de la obiect, îl derivă din gr. *λεκάνη*, *λαγένα* „Schüssel, Becken, Wanne“.

Și Laurian—Maxim pornește de la obiect, deci de la substantivul *leagăn* „pățicel în care se culcă pruncii, construit așa că se poate balansa“, iar pentru etimologie trimite la gr. *λέκνον*, *λέχος*, *lectus*, *lectica* care se rapoartă la ideea „culcării“ sau „zăcerii“.

Cihac, II, 511 pornește de la verb, pe care îl aduce în legătură cu ung. *lengeni*, *lengetni* „a adia (despre vânt)“, „a legână încet“, „a clătina“.

¹ În mai multe sate pe Valea Someșului am auzit forma *lengână*, în altele se aude *legână*; pers. 2 sg. *leagăni*, *leagâni*, *leangăni*, *leangâni*, *legeni* și *legini*.

² Pentru acest înțeles cf. pendant-ul *hinteu* > ung. *hintó*, propriu „leagăn“, relevat de V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 271.

Miklosich, *Rum. Unt.*, II, 22 se gândeà la alb. *l'ekúnt, pikúnt*, „wiegen“, dar G. Meyer, *AEW.*, 242—3 respinge această etimologie pentru motivul că cel ce a propus-o n'a avut în vedere albanezul *k*. În același timp nu crede nici în etimologiile lui Rösler și Cihac. Pe a lui Laurian—Maxim nu o cunoștea. Cât privește formele albaneze *l'ekendís, kol'andís* i se pare că ar avea înfățișarea unor derivate din un aorist turcesc al reflexivului.

Byhan (*Jahresbericht*, VI 264) propune bulg. *légalo* „Nest“, dar nici el n'are convingerea că aceasta ar fi etimologia cea adevărată.

Pușcariu, *Lateinisches ti und ki im Rumänischen, Italienischen und Sardischen*, Leipzig, 1904, p. 173-4, și *Et. Wb.*, p. 82-3, No. 957, având în vedere faptul că în unele regiuni *leagănul* nu e decât o coșarcă „legată“ de grindă, apoi locuțiunea *nu știe să spună două vorbe legămate* = „er kann keine zwei zusammenhängenden Worte sprechen“¹, crede că verbul *legăna* e un derivat cu sufixul *-ino* a lui *ligo* care ar fi dat în acest chip un presupus **līgino*. Etimologia lui Pușcariu nu a fost admisă de Philippide, *Viața Românească*, V (1910), No. 3, p. 371 și 379 pentru că s'ar fi „inventat“ „un sufix *-ano*“ cu care să se formeze **ligano* din care l-ar fi derivând Pușcariu. G. Pascu, *Sufixe*, p. 218, prin un semn de întrebare își exprimă îndoiala că *leagăna* „berceau“ ar putea avea vreo legătură cu *leg*, iar în *La philologie roumaine dans les pays germaniques et en France* (1774—1922), Leipzig, 1923, p. 39 își însușește cele susținute de Philippide. Tiktin, *DRG.*, 900 însă admite ca probabilă etimologia lui Pușcariu.

Din cercetările lui Pușcariu rezultă un lucru care nu se poate trage la îndoială: sufixul *-ăn* arată că în cercetarea etimologiei lui *legăna* și *leagăna* trebuie să pornim de la verb, nu de la substantiv, care e postverbal. De altă parte e mai mult ca probabil că „legarea“ nu e decât ceva secundar în „legănare“: ea e necesară ca să se poată produce legănarea, dar nu e însăși legănarea.

Densusianu observă deci cu drept cuvânt că însemnarea primitivă a lui *legăna* trebuie să fi fost aceea de „remuer légerment, agiter“, din care ușor s'a putut desvoltă cea româ-

¹ D-1 Pușcariu și-a făcut traducerea având în vedere etimologia care-l preocupă. Găsim însă și numai o vorbă s. o boabă legănată, v. Tiktin, *DRG.*, 900, care traduce această expresiune cu „ein Wörtchen“.

nească¹. Totuși etimologia »*lëviginare < lëvis + aginare, devenit normal *legănă și pe urmă legănă (cf. *mesteacăn*; ca formațiune, comp. *leviginare* „rendre lisse, rendre uni, polir, raboter“ < lëvis)« propusă de dânsul, având în vedere faptul că în celelalte limbi romanice nu ni s'a păstrat nimic ce ar dovedi existența în latina vulgară a etymonului reconstruit în chipul ingenios arătat mai sus, nu ni se pare probabilă, deși e acceptabilă din punctul de vedere al dezvoltării fonetice și al sensului.

Cuvântul trebuie să fie de proveniență autohtonă.

Existența unui radical onomatopoeic indo-european *līg-*, *līg*, *leig-*, *loig-*, cu înțelesul de a „clăti“, „a face să se miște“, „a mișcă“, „a clătina“, „a legănă“ o dovedesc: sanscr. *rējate* „a clăti, a zgudui, a scutura“; v.-ind. *rējate* „clătinați-vă, cutremurați-vă, săriți“; pers. *ā-lēχtan* „a sări, a da din picioare“ (despre cai); curd. *belezii:n* „joc“, *līzim* „mă joc“; gr. ἐλελίζω „a clăti, a cutremura, a scutura“; v.-irl. *lōig*, *lōeg* „vițel“ (< celt. **loigo-* „săritor“); got. *laikan* „a jucă“, a dansă“ *laiks* „joc, dans“, (> v.-bulg. *likz* „joc, dans“, *likovati* „a jucă“ și corespondentele neo-slave ale acestuia); v.-scand. *leika* „a jucă“, *leikr* „joc“, sved. *leka* „a jucă“, anglo-sax. *lācan* „a sări, a zbură, a înnotă, a flutura“; vgs. *leih* „cântec din strofe neegale, melodie cântată“, mgs. *leichen* „a sări a-și bate joc, a înșelă“; lit. *lāigyti* „a alergă în mod desordonat“ (mânzul, vițelul etc.); ceh. *lihati* „a mișcă, a urni, a pune în mișcare, a clăti“; pol. dial. *ligać* „a bate, a da din picioare, a împinge cu picioarele“; rus. *ljagatī*, prez. *ljagaju*, pf. *ljagnutī*² „a bate, a da din picioarele dinapoi“, dial. *ljagătī-sja* „a se legănă“, „a se clătina“, *ljāga* „șold“, în care inficțiunea nazalei s'a făcut ulterior cum arată celelalte forme slave nenazalizate³. Unii (Solmsen și Matzenauer) mai adaug la aceste exemple formele mai puțin probabile (din pricina că slavul **liga*

¹ Candrea-Densusianu, *Dicț. et. al limbii române*, I, p. 146, No. 973.

² Din această formă de pf. ne-a venit *aligni* „a adia, a legănă, a clătina, a bate“ (despre vânt) din: *Și vântul a aligni, Fluerașul s'a porni, Și s'a porni, ș'a cântă, Oișele or zbiera...*, Sevastos, C. 296/4, în *Dicț. Acad.*, I, 115 (cf. *Flueraș de fag... Flueraș de os... Vântul când a bate, Prin ele-a străbate, Oile s'or strânge*, Alecsandri, P. p. 2).

³ Cf. Uhlenbeck, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch der altindischen Sprache*, Amsterdam, 1898—99, p. 253; Boisacq, *DĒtGr.*, p. 241, Berneker, *SEW.*, p. 760 și 718—9.

nu s'a avut în vedere): v.-înd. *lāṅghati, laṅghāyati* „săriți“; irl. *lingid*, idem; vgs. *gi-lingan* „a înaintă“; gr. *ἐλαφρός* „iute“; lit. *lingūti (lingóti)* „a legănă, a clătina“¹.

Fără îndoială însă aici trebuie înșirată și albanezul *l'ekúnt, Píkúnt* a „legănă“, ceea ce nu s'a relevat până acum, și românescul *legănă*, iar ungurescul *lengeni* foarte probabil poate să fie și el un împrumut din elementele înșirate mai sus.

Ce privește cuvântul românesc, faptul că el se găsește în dialectele românești ne dovedește că e foarte vechiu. Deși legătura etimologică și cea de înțeles între cuvântul românesc, alb. *l'ekúnt, Píkúnt* și got. *laikan* este evidentă, el nu se poate explica din acestea, nu numai din pricina lui *k*², ci și a celorlalte sunete din ele. Elementul polon, rusesc și unguresc, care ar putea fi luat în considerare pentru dialectul dacoromân (în care însă ar trebui să dea o formă cu totul deosebită de rom. *legănă*; cf. *aligni*), nu a putut să influențeze celelalte dialecte. Ar putea fi vorba doar cel mult de formele nazalizate dacoromânești, care evident sânt mai nouă. Dar nazalizarea, în Sălagiu și pe Someș, s'a putut ivi nu atât supt influența elementului rusesc ori unguresc, cât mai mult în mod organic prin propagarea unui al doilea *n*, atras de cel care există în cuvânt (cf. *cărunt* < *c a n ū t u s*, -a, -um; *genunchiu* < *g e n ū c [ũ] l u m*; *mănunț, mărunt* < *m i n ū t u s*, -a, -um ș. a.).

Toate aceste împrejurări ne fac să presupunem pentru românescul *legănă* etymonul **legă* „a clăti“ < rad. verbal autohton *lig* + suf. iterativ *-ăna* < *-îno*, *-înare* care atenuiază tăria mișcării exprimate prin radical.

Verbul radical **legă* „a clăti“ a trebuit să dispară în urma omonimiei cu *legă* „binden“.

Cu toate că G. Pascu în lucrarea sa despre *Sufixele românești*, București, 1916, nu cunoaște sufixul *-înare*, din care s'ar putea deriva românescul *-anare, -enare, -inare*, totuși el se găsește destul de des atât în latina vulgară, cât și în limbile romanice, amestecându-se, cum arată Pușcariu în altă parte, cu *-anare* și cu *-îinare*. Pentru *scarpîinare* alături de forma cunoscută de obște *scarpîinare* vorbește *scărpină, scărchină, scărpină, scărpină* alături de (Ban.) *scărpană* (pers. 1 sg. *scarpân*; pers. 2 sg.

¹ Cf. Berneker, *SEW.*, p. 706; altfel Walde, *LEW.*, s. v. *lëvis*.

² Pentru alb. *k* > rom. *g* cf. Ov. Densusianu, *H. I. r. I.*, p. 350.

scarpenni etc.)¹, iar pentru o formă cu *a*, *trăgână* și *tărăgână* < *tragere = clas. trahere (cf. însă it. *trainare*; sard. log. *trainare*; fr. *traîner*; prov. *trainar*; cat. sp. *traginar*)². Și *legână* are unele forme (*leagâni*, *leagâni* alături de *legeni*, *legini*) care presupun schimbarea lui -inare cu -anare.

Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, § 585 și Pușcariu, *Dacoromania*, I, 228 adună următoarele exemple lat. vulg. și române: *suffraginare* (*Archiv f. lat. Lex.* IX, 430); *miscinare* (alături de *misculare* și **miscitare*) > dial. ital. (Arpino) > *smęšena* (*Archivio Glott.* XIII, 308); **vocinare* (alături de *vocitare*) > sard. log. *abboghinare*, camp. *abbožinai*; ital. *scassinare* (*scassare*); *sciordinare* (față de *exaurare* latin), sard. sass. *tuzzina* (alături de *tuzzi* < *torquere*). Exemplele românești sânt și mai numeroase. Afară de *scârpină* și *trăgână*, despre care a fost vorba mai înainte, mai cităm: *îngreună* (contrarul *desgreună*) < **îngrevinare* (Candrea-Densusianu, *o. c.*, p. 117, No. 760); *cuntină* † (Ban.) *cuncină* și *încuncină*, ar. *acumtină* < **cunctinare* (< *cunctare*), care prin schimb de conjugare ne-a dat pe *conteni* (Pușcariu, *Dacoromania*, I, p. 226—230)³; *băună* < *baulare* † suf. -ănare (cf. și *baiulare*, *baubare* și *baubari* „baffen, bäffen“ < *bau!*⁴; sard. *baulái* „a lătră“). După analogia acestora avem și deriv atemai nouă: *dărăpână* (*derăpână!*, care a fost considerat de unii mai vechiu și adus în legătură cu lat. *rapio*, -ere „reissen“ (Tiktin, *o. c.*, p. 505; Pușcariu, *EtWb.*, p. 42, No. 484) de alții, ceea ce e mai probabil, cu *râpă* (Candrea-Densusianu, *o. c.*, p. 505): *grăpțână*, *grăpsână*, *zgrepțână* < *zgrăpță*, *zgrepță* (< *grapă*, *Dicț. Acad.*, II^v, 299; cf. și alb. *grep*, *grepel* și germ. *Krappa*); *mieună* < *miau!*; (s)*chieună*, ((s)*chionă*) < (s)*chiau!*; *văună* s. *văuni* (despre strigătul vulpii)

¹ Cf. și it. dial. *skarpinar*; ret.-rom. *skjarpinar*, Tiktin, DRG., 1378—9

² Din *trăgână* avem, întocmai ca și din *legână*, și un substantiv post-verbal, pe *tragân*: ¹⁰. „cêrbicea vitelor de jug“; ²⁰. „umflarea pieptului la vite“; „anghină la cai“; ³⁰. „planta cu care se vindecă această boală“; ⁴⁰. „rațet, prelung“.

³ Cf. observațiile lui Leca Morariu asupra acestei etimologii, pe care încearcă să o înlocuiască, ca și Densusianu *H. l.r.* II, fasc. 1, p. 42, cu **contenire* = **continere*, tot cu schimb de conjugare, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuți, VI (1923), No 1347 din 31 August, foia.

⁴ Wackernagel, *Voces variae animantium*, Basel, 1869, p. 62.

< *vau!*; *căină* < *căi* (< p.-sl. *kajati se*)¹; *clătina* (*cletenă*) < *clăti* (< p.-sl. *klatiti*); *hâfână*, *hâfină* „a face să se clatine“, „a mișcă încoace și încolo“ (cf. *hăfi*, *hâtai*, *hâțani* < *hăfi!*, *hăfi!*); *hâlțână*, *hâlțină*, idem (cf. și *hâlțani*, *hânțani*) < *hâfână*, *hâfină* + *zgâlțâi*; *hufină* (cf. *huțai*, *huțuțai*), poate și *hobână* „a ridică s. mișcă în sus și în jos“, „a mișcă încoace și încolo“, „a scutură“ < germ.-săs. *heben*, *hob*, *gehoben*, în care însă *n* ar putea și să fie împrumutat deodată cu radicalul.

Sufixul *-ină* apare, prin sincopă, și supt forma *-nă*: **îndărăpnă* < *îndărăpt* presupune adjectivul *îndărăpnat* „bei etw. eigensinnig beharrend“ (Ollănescu, *Hor.* 268 ap. Tiktin, *DRG.*, 795; cf. și *îndărăcni*, *îndărătă*, *îndărăptă* ibid.).

Un derivat cu sufixul de care ne ocupăm trebuie să fie și *moină* (*a se*) „se degeler“ < **m o l l i n a r e* = **m o l l i a r e* > *muiă* (pe încetul) (cf. sard. log. *mođđinare*; sp. *mollinar* și port. *mollinhar* „fein regnen, sprühen“), din care avem și postverbalul *moină* „temps lâche. mou, dégel, temps pluvieux“; „terre labourable“, „terre amollie par la pluie, le dégel“ (cf. sard. log. gall *mođđina* „spruzzo, spruzzaglia“; nprov. *mouolino* „terre molle“; sp. *mollina* și port. *mollinha* „feiner Staubregen“, de-aici *moinos* (cf. portg. *mollinhoso*)².

N. Drăganu.

¹ Pe la Năsăud am auzit și postverbalul *căină* (despre cineva care se caină mereu): *Du-l odată pe caina ăsta, să mă scap de el!*

² Paralelele romanice le dau după Candrea-Densusianu, *o. c.*, p. 173, No 1147. Numeroase exemple de postverbale romanice în *-a* (rom. *-ă*, fr. *-e*) v. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, § 398–399. Legătura dintre *a se moină*, *moină* și *moate* < *m o l l i s*, *-em* a observat-o încă Laurian-Maxim, *Dicț.* II, 329–330. Candrea-Densusianu, *l. c.*, consideră pe *moină* de un derivat al adjectivului (?) *moiu* < **m o l l i u s*, *-a*, *-um*. *Moină* (*a se*) ar fi un derivat al acestuia. Explicarea mi se pare greșită. *Moină* are un caracter pronunțat de postverbal și ca sens, și ca formă. *Leagăn*, *tragăn* și *căină* ne-au arătat că din verbele de care ne ocupăm se formează adesea astfel de postverbale. Privind pe *moină* ca postverbal se poate explica mai ușor atât păstrarea în el a lui *o* (cf. *moiu* — *muiă*, iar pentru accent *scârpîn*, *scârpchin* etc.), cât și reducerea lui *i* la *i* (cf. **o b l i t o* > *uit* și *uit* dar și în substantive: **e x p a v i m e n* < *e x p a v e r e* > **spaimă* > *spălmă*); în sfârșit însuși *moiu*, ar. *mol'ū* nu e decât postverbalul lui *moiu* — *muiă* < **molliare*, căci se găsește numai în expresiunea *amoi* (< *a + moi*), ar. *amol'ū*, iar după prepoziție așteptăm un substantiv (Cf. și *Dicț. Acad.*, I, p. 152).